

98. *Finkel, L.* Historia Uniwersitetu Lwowskiego / L. Finkel, S. Starzynski. – Lwów, 1894. – Cz. 2. – S. 366.
99. *Gebarowicz, M.* Biblioteka Pawlikowskich / M. Gebarowicz // Publiczne biblioteki lwowskie : zarys dziejow / pod redakcja L. Bernackiego. – Lwów, 1926. – S. 26.
100. *Gebarowicz, M.* Museum imenia XX Lubomirskich / M. Gebarowicz // Publiczne biblioteki lwowskie: zarys dziejow/ pod redakcja L. Bernackiego. – Lwów, 1926. – S. 22.
101. *Grekowiczówna, M.* Biblioteka im. Pawlikowskich przenosi się do Ossolineumu / M. Grekowiczówna // Gaseta Wieczorna. – 1921. – № 5870.
102. H. D. Biblioteka Pawlikowskich / H. D. // Nowa Polska. – 1920. – № 16.
103. *Jankooernz, W.* Zawsze pod kupołą : 150 lat Ossolineum / W. Jankooernz, J. Okopień. – W., 1970. – S. 124.
104. *Jawor, W.* Biblioteka fundacji W. hr. Baworowskiego we Lwowe / W. Jawor. – Lwów, 1926. – 42 s.
105. *Kotula, R.* Biblioteka Wiktora Baworowsskiego we Lwowe / Rudolf Kotula. – Lwów, 1926. – S. 8.
106. *Kotula, R.* Biblioteka Wiktora Baworowskiego we Lwowe / Rudolf Kotula // Publiczne biblioteki lwowskie: zarys dziejow / pod redakcja L. Bernackiego. – Lwów, 1926. – S. 43–51.
107. *Kozłowski, A.* Biblioteka wojskowa / Adam Kozłowski // Publiczne biblioteki lwowskie : Zarys dziejow / pod redakcja L. Bernackiego. – Lwów, 1926. – S. 65.
108. Księgobior Ludwika Bernackiego // Maresz Barbara Ze Lwowa do Katowic : Przedwojenne księgobioiry lwowskie I kresowe w Bibliotece Slaskiej / Barbara Maresz. – Katowice, 2002. – S. 13.
109. Księgobior Oswalda Balzera // Publiczne biblioteki lwowskie : zarys dziejow / pod redakcja L. Bernackiego. – Lwów, 1926. – S. 35–41.
110. *Olsczewicz, W.* Ludwik Bernacki (1882–1939) / W. Olsczewicz // Rocznic Biblioteczne. – 1963. – Z. 1–2. – S. 187.
111. [Siarzyński Francizek] Sprawa o założeniu i stanie zbioru narodowego imienia Książat Lubomirskich, Museum Lubomirianum, i uczynionych dlań darach / Fr. S. // Czasopismo naukowy Księgobioru publicznego im. Ossolińskich. – 1828. – R. 1. – Z. 4. – S. [135]–154.
112. *Szocki, J.* Księgobior Wiktora Baworowskiego-lwowskiego kolekcjonera i fundatora biblioteki / Jozef Szocki // Lwów-miasto, społeczenstwo, kultura.– T. 2. – Kraków, 1998. – S. 447–455.
113. *Treter, M.* O stanie rzeczy w Bibliotece Pawlikowskich / M. Treter // Nowa Polska. – 1920. – № 25.
114. Tyszkowski Zakład Narodowy imeni Ossolinskich / Tyszkowski, Gebarowicz // Publiczne biblioteki lwowskie : zarys dziejow / pod redakcja L. Bernackiego. – Lwów, 1926. – S. 17.

УДК 002(477)(09)+027.1(477)(09)

Оксана Рабчун,

мол. наук. співробітник НБУВ

«STARZYNSCY» ТА «URBANOWSCY»: ЦІКАВА ЗНАХІДКА З «BIBLIOTEKI ZAHINIECKIEJ»

Пропонується розгляд рукописно-гербальдичних матеріалів, що розкривають історію родів Урбановських та Стажинських – власників «Biblioteki Zahinieckiej». Подано рукопис Болеслава Стажинського, в якому він прослідковує історію свого роду. Акцентується увага на важливості подібних матеріалів у дослідженні та вивченні родових книжкових зібрань.

Ключові слова: «Biblioteka Zahiniecka», родова книгозбірня, Урбановські, Стажинські.

Значна частина приватних бібліотек, що сягають своїм корінням углиб століть, досі зберігають у собі недосліджені джерела, які дають змогу пізнати світ наших предків, їхні думки та вчинки.

Родова книгозбірня Урбановських та Стажинських [5] сама по собі змушує науковців сприймати її як історичну пам'ятку, що цікавить дослідників не лише матеріалізованою в книгах історичною, науковою чи культурною спадщиною минулого, а й своїм походженням, тими, іноді ледь помітними, невловимими, а при наявності ексклібрису, власницьких записів, дарчих автографів, різного роду печаток та відбитків, досить конкретними рисами, які пов'язують нас з минулими господарями, з епохою, в якій вони жили, з тими обставинами, що змусили їх збирати книги.

Історико-книгознавчі дослідження родових бібліотечних колекцій та книжкових зібрань, сформованих на території України, котрі поділили її нелегку історичну долю, є дуже важливими. Адже можемо з упевненістю стверджувати, що до певної міри вони повторювали долю своїх власників: деякі книгозбірні збереглися, деякі розпорошені, але ми маємо про них відомості, а про деякі книжкові зібрання та їх власників відшукати будь-яку інформацію дуже важко [4; 13].

Дослідження історії створення бібліотеки, її змістового наповнення і подальшої долі вимагає залучення цілого комплексу джерел, багато з яких ще донедавна практично не вивчалися.

Вивчення бібліофілійських уподобань родин Урбановських та Стажинських, що були власниками бібліотеки у різні часи (кінець XVIII – початок XX ст.) [6; 9–12], та їхніх науково-культурних зацікавлень є також важливим моментом дослідження, адже світоглядні позиції власників, у переважній більшості, впливають на тематичне наповнення книгозбірні та вмотивовують її склад, дають змогу, до певної міри, визначити час та способи надходження книг до бібліотеки.

Але дослідження бібліотеки неможливе без вивчення біографічних відомостей про власників книжкового зібрання. Саме біографічний аспект дає змогу прослідкувати взаємозв'язки та вплив особистості на формування бібліотеки та склад фонду.

«Biblioteka Zahiniecka» містила в собі цілу низку книг та рукописів, що висвітлювали історію родин, у власності яких вона перебувала. На жаль, не всі вони збереглися в єдиному комплексі. Наприклад, кілька рукописних книг, зокрема «Starzynscy» та «Urbanowscy» зараз зберігаються у відділі образотворчих мистецтв Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, куди потрапили згідно з тематикою комплектування фондів НБУВ. Хоча вони могли б зберігатися і в Інституті рукопису НБУВ, оскільки це не лише геральдичні зображення, а й рукописи про історію роду.

Розглянемо кожну з книг окремо.

«Urbanowscy» [2] – книга розміром 31 x 25 см. Оправа червоно-біла, виготовлена з тканини та білої шкіри, назва книги тиснена золотом. На корінці – наліпка червоного кольору також із тисненням золотом назви книги. Внизу на корінці приклеєно шифр книги «213», що відповідає назві книги за цим же шифром у рукописному каталозі «Biblioteki Zahinieckiej» *. На форзаці – екслібрис. Рід Стажинських використовував герб «Doliwa» [7; 3], який і був покладений в основу екслібриса книгозбірні [5; 8]. Сам форзац виготовлений з паперу «павичеве перо».

У книзі зображено герби роду Урбановських – герб Прус, яким власне є рід, а також герби Корчак, Брушенталь та Гадбанк, з яких походили майбутні дружини Валентія, Юзефа та Антонія Урбановських, відповідно.

У рукописі міститься й генеалогічна таблиця, яка дає відомості про сім поколінь Урбановських. Розпочинається вона з Валентія Урбановського та Терези Подгороденської, а завершується дітьми Болеслава Стажинського – Вітольдом та Станіславом. Жіноча лінія роду не розкрита, за винятком

---

* Каталог зберігається у Інституті рукопису НБУВ.

сестер Антонія Урбановського. Річ у тому, що лише двоє з шести представників родини Юзефа Урбановського мали дітей. Міхал Урбановський мав сина Теодора, котрий став ченцем, Моніка Урбановська (Потоцька) мала доньку Соломію, котра вийшла заміж за Людвіка Стажинського – дідуся Болеслава Стажинського.

Далі містяться рукописні документи – родовід роду та метрика про хрещення Кшиштофа Урбановського *.

Автор невідомий. Але з впевненістю можна сказати, що рукопис належить перу Антонія Урбановського. Можливо, співавтором рукопису, що коротко розкриває історію роду, був Болеслав Стажинський. Зображення гербів роду Урбановських ідентичне зображенню гербів у родоводі Стажинських. У рукописі мова йде і про бібліотеку, яку на Поділля перевіз Болеслав Стажинський. Отже, написаний він уже після 1863 року, коли бібліотека із Городця була перевезена до Загінців. Закінчується життєпис родини смертю пані Софії Урбановської, дружини Антонія Урбановського, у Житомирі в родині Крашевських. Ельжбета Урбановська була рідною тіткою дружини відомого польського письменника та громадського діяча Юзефа Ігнаці Крашевського.

Наступний рукопис – «Starzynscy» [1]. Книга розміром 32 x 25 см. Оправа синьо-червона, виготовлена з синьої тканини та червоної шкіри. Назва книги тиснена золотом, крім того є і тиснення суперекслібриса, але на ньому навколо герба напис не «Biblioteka Zahiniecka», як на екслібрисі, а «Aurum virtutis præmium». Книга має шифр «210». На корінці також тиснення назви книги золотом. Форзац – «мраморка», на форзаці екслібрис.

Книга має будову іншу, ніж попередня. На початку і в кінці рукопис, а всередині – зображення гербів роду Стажинських.

Родовід розпочато від 1413 року. На окремих сторінках малюнки гербів роду Стажинських (Доліва) – чоловіча лінія та герби родин, з дочками яких брали шлюб Стажинські.

Текст рукопису належить перу Болеслава Стажинського. Можемо стверджувати це, оскільки характер почерку ідентичний із записами на інших книгах з «Biblioteki Zahinieckiej». А ті записи, в переважній більшості, мають автора.

Наводимо уривки з рукопису Болеслава Стажинського:

---

* Кшиштофа Урбановського, старшого брата Антонія Урбановського, вважаємо засновником і першим власником родової книгозбірні.

Herb Starza vel Topór wspólny 107 rodom wydał znakomitych w historii Polskiej Toporczyków między niemi Tęczyńskich, Ossolińskich, Działyńskich. Herb ten uważany za najstarszy w Polsce, gdyż kronikarze, heraldycy naznaczają mu datę 999 roku, był on jednym z 12 Godłów (Bandieres) Starżonów vel Starzanów. Skąd nieodzownie powstał Starzyńscy jak go oznacza herb Starza – herb Starżonów. Gałąź druga tego herbu przyjęła nazwę Toporczyków, a od miejsc osiadłości tych rodów nazwiska z Tęczyzna, z Ossolina. Czy i wtedy, gdy Starżowie musieli nadać imię miejscowościom, gdzie osiedli zwanych Starzyńcami, Starzynami (vidi Dykc. Geogr.) w Wielkopolsce, w ziemi nurskiej, województwie sieradzkim, gdzie ich jeszcze aktami i dokumentami oblatowanymi w sądach znajdujemy w 1600 roku. Gałąź tych Starzyńskich, którzy w jednym i tym akcie (Acta Siradiae Terminus Trib. f. 2 nr 80/170 r. 1671–1687) piszą się przez y, a drugi raz przez e daje dowód, że ta familia niezbyt dobrze znała ortografię swego imienia i pisała go raz drugi raz inaczej. Dla jakiej przyczyny z Starżów, co jest niewątpliwie pierwszym herbem, przeszli na Lisa, których duża gałąź w Polsce osiadła do dziś dnia. Druga gałąź do Galicji (Akta Król. Galicji i Lodom., 1784, t. II, n. 9), a potem na Podole przeniosła się i przyjęła herb Doliwa, którego dziś członkowie tego rodu używają. Trudno już określić przyczynę tych zmian. Przez przypuszczenie musiała być w rodzie Starzyńskich vel Starzeńskich niezgoda, jak między Toporczykami, z których jeden zamiast pozostać przy dawnym klejnocie, przyjął, czyli utworzył inny herb Stary Koń, z zachowaniem w helmie

Герб Стажа, або Топор спільний для 107 відомих в історії Польщі родів Топорчиків, між ними Тенчинських, Оссолінських, Дзялінських. Цей герб вважався найстаршим у Польщі, колись літописці та геральдики датували його 999 роком, він був одним з 12 гербів Стажонів, або Стажанів. Звідти неодмінно пішли Стажинські, як те означає герб Стажа – герб Стажонів. Друга гілка того гербу взяла назву Топорчиків, а від місць осідлості назви тих родів з Тенчина, з Оссоліна. Чи і тоді, коли Стажони надали назву місцевості, де осіли, в Великій Польщі, на землях нурських, у воєводстві серадському, де їх ще актами та документами, відомими в судах, знаходимо в 1600 році. Гілка тих Стажинських, котрі в одному такому акті (Acta Siradiae Terminus Trib. f. 2 nr 80/170 r. 1671–1687) пишуться через и, а іншого разу через e, наводить на думку, що та родина не зовсім добре знала орфографію свого прізвища і писала його раз так, а раз інакше. З якої причини зі Стажів, що є безперечно першим гербом, перейшли на Лиса, котрим користується значна кількість родин у Польщі і дотепер. Інша гілка переходить до Галичини (Akta Król. Galicji i Lodom., 1784, t. II, n. 9), а потім на Поділля і перебирає герб Доліва, котрим зараз і слугуються члени того роду. Важко зараз окреслити причини тих змін. Через припущення мала бути в роду Стаженських чи Стажинських незгода, як між Топорчиками, один з котрих замість залишитися при давньому гербі, прийняв або створив інший герб – Старий Кінь, з використанням вгорі Топора – багато родів у Польщі ту помилку геральдичну

Topora – Viele rodów w Polsce ten błąd heraldyczny popełnili, bo byli niezbyt czytany, często nawet herb matczynej za swój przybierali lub dodawali, co im się podobało jak np. Chodkiewicz, którzy do Lisa vel Bzura dodali Gryfa i tym utworzyli osobny odrębny herb pod nazwą własną.

Nareszcie ostatni Sejm wydał uchwałę, przez którą wzbronił familiom szlacheckim ciągłej zmiany herbu, pod utratą szlachectwa i zarządził wpisu familii z herbami, jakie wówczas używali do ksiąg wojewódzkich szlachty. Te właśnie księgi zostały przy rozbiórce kraju utwierdzone przez cesarżową Katarzynę II. Oto jest procedura, przez jaką herb Starżonów Starza pomału został zmieniony na Lisa, Godziembę, Doliwę.

Choć pochodzenie tych domów prastarej szlachty rozdzieliło się na tyle dziś sobie zupełnie obcych rodów, godne jest uwagi, że może jedno to gniazdo Starżów, które tak widocznie od swego proporca lub herbu imię wzięło, jest jeden w Polsce, który tak wiele nazwę ma wspólną z herbem.

Inne znakomitsze rody nie mają jednej nazwy domu i herbu. Później powstały herby własne jak Hurko Zlenicki. Czy w ogóle nie tak się dzieje. Potoccy od Potoku mają Pilawę, Sapiehowie Lisa, Zamojscy Jelitę, Wielkopolscy Stary Koń czy jedni Starżowce mają nazwę herbu, którego dla niewiadomych przyczyn przemienili na inne herby. Heraldycznie nie mieli prawa.

Zmiany herbu Starzenskich jednej linii na Doliwę dochodzić można w Dyrekcji Archiwum Głównego Warszawskiego.

Protoplastą całego rodu Starżów historycznie znanym był Sieciech Palatyn Władysława Hermanna (zm. 1102 r.). Znak

довповнили, бо були не досить освіченими, часто навіть материнський герб переймали чи до свого додавали, що їм подобалося, як, наприклад, Ходкевичі, що до Лиса додали Грифа і тим самим утворили окремих самостійний герб під власною назвою.

Нарешті останній Сейм видав ухвалу, внаслідок якої шляхтичам було заборонено надалі змінювати герби, під страхом втрати шляхетства, і запровадив запис прізвищ з гербами, якими користувалися до книг воєводських шляхетських. Власне ті книги після третього поділу Польщі і були затверджені Катериною II. Oto і є процедура, завдячуючи якій герб Стажонів Стажа потроху змінився на Лиса, а потім – Доліву.

Хоч походження тих родів прастарої шляхти поділилося зараз на стільки окремих родів, варте уваги, що може те одне гніздо Стажів, котре так очевидно від свого герба назву взяло, є одним у Польщі, котрий так багато назв має, спільних з гербом.

Інші відомі роди не мають однієї назви дому та гербу. Пізніше з'явилися герби власне як **Гурко Зленіцкі**. Але взагалі все не так. Потоцькі од Потоків мають Піляву, Сапеги – Лиса, Замойські – Єліту, але одні Стажи мають назву гербу, що з невідомих причин змінили на інші герби. Не мали геральдичного права так чинити.

Зміни гербу Стаженських однієї лінії на Доліву відшукати можна в Дирекції Варшавського Головного Архіву.

Засновником цілого роду Стажів, зраним в історії, був Сецех Палатин Владислава Германа (пом. 1102 р.).

jego wojskowy, czyli chorągiewny (signum militare) przechował się na monetkach przez niego bitych (Stronczyński, Monety polskie dynastii Piastów, część I i II Tabl. 18, t. 3).

Gdy w XIII wieku ważniejsze rody polskie poczęły w miejscu znaków chorągiewnych przybierać herby na mołdę (powinno być: modłę. – *O. P.*) heraldii zachodniej, obie linie Starzów tak małopolska, jak wielkopolska przyjęły herb Topór zwany Starzą (nasz dom z linii małopolskiej musi pochodzić, gdyż go do kierunkami w aktach sieradzkich w 1600/, a. tak znajdujemy nieprzerwanie, po gdy się do Galicji przenieśli).

Dowód szlachectwa przeprowadzał się przez sześciu szlachty, dwóch z linii ojcowskiej, dwóch z linii macierzyńskiej, a dwóch z linii babecznej lub z obcych. Wsie, od których brane są proklamy herbowe stanowiły prawdopodobnie w chwili powstania tych proklam gniazda rodzinne seniorów tych rodów herbowych, czyli chorążych, co daje dowód, że Starzony potem Starzyńscy nie od Ziemi brali swe nazwisko, lecz od proporca herbowego Starzy, a nabywszy czy dostawszy za zasługi Ziemi nazwali je Starzonami, Starzenicami i tym podobne, *vidi Słow. Geogr...* Nie zawsze znaki te dostarczają nam wskazówek, do jakiej dynastii ten lub ów ród zaliczyć należy; nie wszystkie rody szlacheckie zatrzymały jako herb pierwotny swój znak chorągiewny, niektórzy porzucili takowy całkowicie, przybierając sobie za nastaniem herbów, herby zupełnie nowe wedle prawideł heraldii zachodniej uformowanych. Te rody zatarły zamię, po którym można było rozpoznać, od której dynastii się wywodzą. Starzyńscy, które na kilka linii odrębnych się

Його військовий знак знаходився на монетках, з нього вибитих (Stronczyński, Monety polskie dynastii Piastów, część I i II Tabl. 18, t. 3).

Коли у XIII столітті найвідоміші польські роди почали на місці знаків хоронгевних застосовувати герби на зразок західних герольдій, обидві лінії Стажів – і малопольська, і великопольська, прийняли герб Топор, званий Стажа (наша родина повинна походити з лінії малопольської, оскільки його згадки в актах серадських 1600 р., і знаходимо його безперервно, коли переселилися до Галичини).

Знак шляхетства проводиться через шість шляхтичів: двох по батьківській лінії, двох по материнській лінії, а двох по лінії жіночій або від чужих. Села, від яких бралися гербові назви, становили, можливо, у час виникнення тих проklam родинні гнізда сеньйорів тих родів гербових, що доводить, що Стажони, потім Стажинські, не від назви місцевості брали своє прізвище, а від знаку гербового Стажи, а придбавши чи отримавши за заслуги землі, називали їх Стажонами, Стаженицями і т. д. Не завжди тих знаків вистачає для підказки, до якої династії віднести той чи інший рід; не всі роди шляхетські використовували як первісний герб свій знак хорунгевний, деякі облишили його взагалі, вибираючи собі з виникненням гербів герби зовсім нові, сформовані за правилами західної герольдії. Ті роди облишили знаки, за якими можна би було розпізнати, до якої династії вони належать. Стажинські, котрі поділилися на кілька окремих ліній, стали використовувати герби Доліва, Лис (1323 р. зустрічаємо першого Стажинського

podzielili, przyjęli herby Doliwę, Lisa (1323 napotyamy pierwszego Starzynskiego Lisa Osiadłego, więc z tej daty należy przypuścić rozdzielenie tego rodu i odmiany Starzy na inne herby.

Лиса Осідлого). Далі можна припускати поділення того роду і заміни Стажи на інші герби.

Критичне використання опрацьованих джерел (звичайно, із залученням інших джерел) дає нам змогу ширше та конкретніше відтворити умови та обставини, формування, наповнення, функціонування бібліотеки, а також з'ясувати деякі факти життя і діяльності власників книгозбірні.

Інтерес до минулого, що особливо гостро відчувається протягом останніх десятиліть, проявляється в усіх сферах суспільства. Глибокі та всебічні знання допомагають не лише відтворювати канву історичного розвитку, але й доповнюють сьогодення цінними, значущими та важливими фактами. Не останню роль відіграють у цьому книжкові пам'ятки, що зберігаються в бібліотеках, музеях та архівах.

Список використаних джерел

1. STARZYNSCY. – б.р., б.м. – 26 с.
2. URBANOWSCY. – б.р., б.м. – 17 с.
3. *Лакиер, А. Б.* Русская геральдика. – М., 1990. – 432 с.
4. *Лісевич, І. Т.* Історичні зошити. Духовно спрагли (духовне життя польської національної меншини на Наддніпрянській Україні в 1864–1917 рр.). – К., 1997. – 240 с.
5. *Рабчун, О.* Загінецька бібліотека Урбановських-Стажинських: до проблем реконструкції // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – Вип. 13. – С. 330–340.
6. Encyklopedia wiedzy o książce. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1971. – S. 2409–2410.
7. *Malachowski, P.* Zbior nazwisk szlachty. T. 1–2. – Luck, 1790.
8. *Mieroszowski, S. H.* Kilka słów o heraldyce polskiej. – Kraków, 1887. – 124 s.
9. *Reychman, K.* Biblioteka Zahiniecka Stażyńskich i jej losy. – Spargaly. – 1934. – S. 53–54.
10. Słownik pracowników książki polskiej. – Warszawa; Łódź, 1972. – S. 851.
11. Starzyński Bolesław // Polski słownik biograficzny. Z. 175. – Warszawa–Kraków, 2004. – S. 453–455.
12. Starzyński Bolesław // Tygodnik ilustrowany. ą 22. – Cz. 1. – Warszawa, 1876. – S. 340–342.
13. Wołyń i jego mieszkańce w r. 1863. Krótkie opisanie gubernii Wołyńskiej pod względem geograficznym i statystycznym przez F. N. (Dr. Fortunat Nowicki). – Drezno : Druk i nakład J. I. Kraszewskiego, 1870. – 138 s.